ТĔП ТĔЛЛЕВ – ХРЕСЧЕНĔН ШУХĂШ-КĂМĂЛНЕ УЛĂШТАРАССИ

Чăваш Республикин ял хуçалăх министрĕ М.Игнатьев райхаçата панă интервью

Паянхи кун 515 пин çын ытла ялсенче пурăнать (республикăри пĕтĕмĕшле çынсен шучĕн 42,7 проценчĕ). Çакă Раççей шайĕнчи вăтам кăтартуран пысăкрах (27 процент). Республикăри тĕрлĕ отраслĕн агропромышленноç комплекс структуринче 470 ял хуçалăх организацийĕ, 2330 хресчен-фермер хуçалăхĕсем, апат-çимĕç хатĕрлекен 70 ытла предприяти ял хуçалăх продукцине туса кăларассипе ĕçлеççĕ.

Пысăк та чăрмавлă хуçалăхри производство эффективлă çул-йĕрпе аталанса пытăр тесе республикăна ертсе пыракансем тĕрлĕ мерăсем йышăнаççĕ.

Ял хуçалăх ĕçĕсем çинчен каласа пама кăмăл турĕ те ĕнтĕ Чăваш Республикин Министрсен Кабинечĕн председателĕ – ял хуçалăх министрĕ М.В.ИГНАТЬЕВ.

НУМАЙРАХ, ЛАЙĂХРАХ, ТУПĂШЛĂРАХ

– Михаил Васильевич, агропромышленноç комплексĕ Чăваш Республикин экономикин чи пысăк секторĕсенчен пĕри шутланать, унти лару-тăру регионта пурăнакансен пурнăç шайне тата социаллă аталанăвне нумай енлĕн палăртать...

– Çапла, ку тĕрĕс. Агропромышленноç аталанăвĕ приоритетлă наци проекчĕн шутне кĕрет. Раççей Президенчĕ В.В.Путин хресченсен, ялта пурăнакансен пурнăçне лайăхлатасси çине пысăк тимлĕх уйăрать. "АПК аталанăвĕ" наци проекчĕ агропромышленноç комплексĕнчи ĕçченсене шанчăк кӳчĕ, çĕнĕ вăй-хал пачĕ. Хресчен хăй çине патшалăх тимлĕх уйăрнине туйма пуçларĕ. Пуласлăха ĕненсе малтисен йышĕнчи предпринимательсем хăйсен капиталне ял хуçалăх производствин бизнесне хывма пуçларĕç.

Республикăри агропромышленноç комплексне Николай Федоров Президент тахçанах малти вырăна хурса сăнаса тăрать, çак отрасль приоритетлă пулнине палăртать.

Ял хуçалăхĕнче тĕрлĕ енлĕ харпăрлăхлă ял хуçалăх таварне туса кăларакансене аталанма тата пулăшма тĕрлĕ майсем шырани патшалăх политикин тĕп енĕсенчен пĕри шутланать. Ял хуçалăхĕнче тавар туса илекенсене пур енлĕн пулăшу пама республикăн кăçалхи бюджетĕнче сыхласа хăварнă.

"АПК аталанăвĕ" приоритетлă наци проекчĕ пурнăçа кĕме пуçланăранпа агропромышленноç комплексне аталантарма тата республикăри ял хуçалăхĕнче тавар туса илекенсене пулăшма финанслакан пĕтĕм "çăл куçсенчен" 7,9 миллиард тенкĕ уйăрса панă.

Федераллă тата республика бюджетĕнчен панă пулăшу ял хуçалăх продукцине хатĕрлессине ӳстерме пулăшрĕ. Кăçалхи 8 уйăхра ял хуçалăх производствин пĕтĕмĕшле калăпăшĕ 104,8 процентпе танлашнă (Раççейре 7 уйăхра – 102,7 процент).

Республикăри АПК ĕçченĕсем 2007 çулхи сентябрĕн 18-мĕшĕ тĕлне 380 тонна тырă тĕшĕлесе кĕртнĕ. Тыр-пул пухса кĕртессипе уйрăмах Елчĕк, Вăрнар, Пăрачкав тата Етĕрне районĕсенчи аграрисем лайăх ĕçленĕ. Хальхи вăхăтри технологипе усă куракан хуçалăхсем тупăшлă ĕçлесе пыни паллă ĕнтĕ. Укçа-тенкĕ çитсе пыман вăхăтра лизингпа тата çăмăллăхлă кредитпа усă курнипе машинăпа трактор паркĕсем çĕнелеççĕ. 2006 çулта 697 единица ял хуçалăх техники туяннă. Ку 533,0 миллион тенкĕпе танлашать (2005 çултинчен 1,9 хутчен нумайрах). 2007 çулта 8 уйăхра АПК предприятисен паркĕ тата 645 единица çĕнĕ йышши техникăпа пуянланчĕ.

Ресурссене упракан технологие шута илсе кăçал тырă тата пăрça йышши культурăсене 50 пин гектар çинче акнă (пĕтĕмĕшле акмалли лаптăкăн 20 проценчĕ). Патăрьел, Вăрнар, Комсомольски, Пăрачкав районĕсенчи хуçалăхсенче хальхи вăхăтри инновациллĕ технологие анлă усă кураççĕ. 2010 çул тĕлне акмалли çĕр лаптăкне 150 пин гектара çитерме планланă. Асăннă технологи тӳрремĕнех пырса тивекен тăкаксене 2-3 хутчен чакарать, сĕрмелли-çунтармалли материал та 40 процент таран перекетленĕ.

Ку енĕпе Комсомольскинчи "Слава картофелю" агрофирма обществи, "Мураты" хуçалăх, Элĕкри "Журавлев", "Исаев" хресчен-фермер хуçалăхĕсем тата хăш-пĕр ытти ял хуçалăх организацийĕсем çĕнĕлле ĕçлеççĕ. Чăваш Республикинче туса илнĕ çĕр улми пахалăхне Раççей шайĕнче те хаклаççĕ. Çакна çĕр улми ӳстерекенсем тивĕçнĕ ылтăн медальсем те çирĕплетеççĕ.

"АПК аталанăвĕ" приоритетлă наци проекчĕ выльăх-чĕрлĕх ĕрчетес отрасле те тĕп вырăна хурать. Хальхи вăхăтри республикăри ăратлăх енĕпе ĕçлекен выльăх-чĕрлĕх базинче 6 ăратлăх завочĕ, 1 генофондлă хуçалăх тата тĕрлĕ выльăх-чĕрлĕхпе кайăк-кĕшĕк тĕсĕсене ĕрчетес енĕпе ĕçлекен 32 племрепродуктор. 2005 çулта республикăри ăратлă выльăхсен куравне тепĕр хут усрă. Выльăх-чĕрлĕх ĕрчетес енĕпе уйрăмах 2006 çулта ӳсĕмсем пулни палăрать. Пур хуçалăхсенчи сăвăм 459,8 пин тоннăпа танлашнă. 2007 çулхи январь-август уйăхĕсенчи пĕтĕмĕшле 368,2 пин тонна сĕт суса илнĕ. (2006 çулхи çак вăхăтринчен 11,3 процент нумайрах). Республикăри 80 ытла хуçалăх сĕте суса сивĕтекен ятарлă аппаратсем вырнаçтарнă. 2006 çулта 99,0 пин тонна аш-какай туса илнĕ. Кăçал январь-август уйăхĕсенче – 58,9 пин тонна. Ку кăтарту пĕлтĕрхинчен 108,7 процент нумайрах. Выльăх-чĕрлĕх продукцине туса илнĕ çĕрте çĕнĕ технологипе усă курни хăйхаклăха чакарма май парать. Çав вăхăтрах Элĕк, Красноармейски, Хĕрлĕ Чутай, Муркаш, Пăрачкав, Шăмăршă, Тăвай районĕсенче "АПК аталанăвĕн наци проектне пурнăçлама пултарайман хăрушлăх пур.

Ял хуçалăхĕсенчи выльăх-чĕрлĕхĕн генетикине вăйлатас тесе ют çĕр-шывсенчен ăратлă выльăхсене, çавăн пекех техникăпа оборудованисене илсе килеççĕ. Çавна май выльăх-чĕрлĕх комплексĕсене çĕнетсе модернизацилес тĕллевпе 8 çуллăха паракан çăмăллăхлă кредитпа усă кураççĕ. Август вĕçĕнче Канадăран 760 пуç ăратлă çамрăк сысна илсе килнĕ. Вĕсене унти чи лайăх вунă фермăран суйланă. Паянхи кун çакăнтан та чаплăрах комплекс хута ярассипе ĕçсем пыраççĕ. Унта сысна çурисене туса илĕç, вĕсене самăртĕç, çакăнтах пусса тĕрлĕ продукци кăларĕç.

Кайăк-кĕшĕк продукцине ӳстерсе пырассине те тĕпе хывать наци проекчĕ. Кăçалхи январь-август уйăхĕсенче çăмарта туса илесси 9,8 процент ӳснĕ, 241,1 миллион штукпа танлашать. Чăваш Республикинчи çăмарта тата аш-какай туса илес енĕпе ĕçлекен кайăк-кĕшĕк фабрикисем Евросоюзри, Канадăри тата Америкăри предприятисемпе те тупăшма пултараççĕ тесе çирĕппĕнех калатăп.

УЙРĂМ ÇЫНСЕНЕ ВАЛЛИ ИНВЕСТИЦИ

– Социаллă инфраструктура тата кадрсем çине тимлĕх уйăрмасăр производство аталанăвĕнче лайăх кăтартусем пулмĕç.

– Ялсене ертсе пыракан кадрсемпе тивĕçтересси – патшалăх политикин тĕп задачисенчен пĕри. Пысăк квалификациллĕ ертӳçĕсене ялти производствăна явăçтарас тĕллевпе 2005 çулта республика Президенчĕ инвестицисене уйрăм çын çине хывасси çинчен йышăну кăларнă. Унпа килĕшӳллĕн 50 ертӳçĕне ялсенче ĕçлеме палăртнă. Правительство комиссийĕнче 70 заявлени пăхса тухнă. Анчах 2007 çулхи сентябрĕн 1-мĕшĕ тĕлне 26 ертӳçĕ çеç ĕçе пикенме хатĕр пулнă.

Ял хуçалăх производствине аталантарас ĕçре хавхалану кӳрекен тепĕр йышăну вăл – ертӳçĕсене патшалăхăн хушма пулăшăвне парасси çинчен калакан йышăну. Пĕрпĕр должносра 10 çултан кая мар ĕçленĕ ертӳçĕсене (çулталăкра 10 миллион тенкĕрен кая мар тупăш илнĕ пулсан), вĕсен шалăвĕ пурăнмалли укçа виçин чи пĕчĕк шайĕнчен кая мар пулсан, республика бюджетĕнчен пурăнмалли çурт-йĕр лартма 1 миллион тенкĕ таран субсиди уйăрса параççĕ, çавăн пекех ипотека кредичĕ тăрăх процентлă ставкăсемпе субсидилеççĕ.

Паянхи куна 15 ертӳçĕне çакăн йышши çăмăллăхсем парасси çинчен пăхса тухнă.

ПАЯН ЫРАНХИНЧЕН ЛАЙĂХРАХ

– "АПК аталанăвĕ" приоритетлă наци проектне пурнăçа кĕртес тĕллевпе республика Правительстви мĕнле мероприятисем ирттерме палăртнă?

– Паллă ĕнтĕ, наци проекчĕ виçĕ направленипе аталанса пырать: выльăх-чĕрлĕх ĕрчетессине хăвăртлатасси; агропромышленноç комплексĕнчи пĕчĕк хуçалăхсене аталанма хавхалану кӳресси; ялти çамрăк специалистсене (е вĕсен çемйисене) пурăнмалли вырăнпа тивĕçтересси. Асăннă проекта пурнăçлас тесе ятарлă план йышăннă тата тĕллевлĕ программа çирĕплетнĕ. Халĕ выльăх-чĕрлĕхе тытмалли çуртсене çĕнетсе модернизацилеме 8 çул таран кредит параççĕ. Наци проектне çирĕплетнĕренпе регион территоринче 62 проекта пăхса тухса кредитпа тивĕçтернĕ. Вĕсен сумми 1,8 миллиард тенкĕпе танлашать. 2007 çулта 1,29 миллиард тенкĕлĕх кредит панă. Çулталăк вĕçлениччен тата 80 миллион тенкĕлĕх 10 проекта пăхса тухма палăртнă.

"АПК аталанăвĕ" проект çинчен пĕлтернĕренпе унăн аталанăвĕнче харпăр хăй килçуртне тытса тăракан 24,5 пин гражданин хутшăннă. Кăçал заемщиксен шучĕ 11 пинтен те иртнĕ.

Раççей Федерацийĕн Ял хуçалăх министерствин кăтартăвĕсем тăрăх харпăр хăй хуçалăхне аталантарма панă çăмăллăхлă кредитпа усă курассипе Чăваш Республикин малта пырать. Продукцие хатĕрлесе сутассипе çăмăллатма çĕнĕ техника тата пурлăх ресурсĕсемпе тивĕçтерсе республикăра 100 ытла ял хуçалăх кооперативĕ йĕркеленĕ. Çапах та вĕсенчен çуррине те сахалрах пайĕ çеç ĕçлесе пырать.

Пурăнмалли вырăн ыйтăвĕ республикăра пурăнакансен тĕп ыйтăвĕсенчен пĕри. Çакна патшалăх политики тĕпе хурать. Çавăнпах ĕнтĕ çамрăк специалистсене çурт лартас çĕрте субсиди парса пысăк пулăшу кӳрет. Тĕслĕхрен, çурт лартма 1 миллион тенкĕ кирлĕ тесе шутласан, çак суммăран 700 пин тенкине (70 процентне) тавăрса памалла мар субсидипе саплаштараççĕ. Анчах çак пурлăх пилĕк çул ял хуçалăх производствинче ĕçленĕ хыççăн çеç хăй çине куçать.

Кăçал ял хуçалăх çинчен калакан ятарлă федераллă саккунсене йышăнни, вĕсен шутĕнче Чăваш Республикин 2010 çулчченхи стратегилле аталанăвĕ тата виçĕ çуллăха республика бюджетне йышăнни, патшалăх пулăшăвне сыхласа хăварасси тата аталантарасси – çаксем пурте ял хуçалăх аталанăвне наци проектне пурнăçа кĕртмелли тĕп çул-йĕр пулса тăраççĕ.

ВЫЛЬĂХ-ЧĔРЛĔХ ПРОДУКЦИНЕ ТУСА ИЛЕССИНЕ ӲСТЕРНИ КИРЛĔ

– Михаил Васильевич, Чăваш Республикинче наци проектне пурнăçа кĕртесси епле пынипе эсир тĕплĕ паллаштартăр. Муркаш районĕнче ку тĕлĕшпе лару-тăру еплерех-ха?

– Ял хуçалăх продукцине туса илессипе Муркаш районĕ республикăра малти вырăнсенчен пĕрне йышăнать. Районĕпе пĕтĕмĕшле сĕт туса илессипе, майракаллă шултра выльăхсен йышĕпе, усă куракан кашни 100 гектар çĕр пуçне тивекен ĕнесен хисепĕпе район малта. Республикăра туса илекен пĕтĕм сĕтĕн 10 проценчĕ, выльăхсемпе чăх-чĕп ашĕн 7,4 проценчĕ Муркаш районĕ çине тивет.

Пысăк пĕлтерĕшлĕ наци проекчĕпе килĕшӳллĕн 2006 çулта, 2005 çулхипе танлаштарсан, аш-какай туса илессине 3,7 процент, сĕт туса илессине 2,1 процент ӳстерме пăхнă. 2007 çулта вара аш-какай туса илессине 3,7 процент, сĕт туса илессине 2,5 процент хăпартма пăхнă. Çак тĕллевсене пурнăçлама районта майсем çук мар.

– Наци проектне пурнăçа кĕртсе пынă май выльăх-чĕрлĕх фермисем туна тата вĕсене çĕнетме нумай вăхăтлăха уйăракан çăмăллатлă кредитсем пирки мĕн калаă пулăттăр?

– Муркаш районĕнче 12 хуçалăх выльăх-чĕрлĕх фермисене реконструкцилеме бизнес-проектсем хатĕрлерĕ. Ку енĕпе «Ударник», «Герой», Ильич яч. хис., Суворов яч. хис. хуçалăхсем активлă ĕçленине палăртас килет.

Ильич яч. хис., «Герой», «Ударник», Суворов яч. хис. хуçалăхĕсенче сĕт сивĕтмелли çĕнĕ оборудованисем туянса хута яни те ку хуçалăхсен ертӳçисем туса илекен сĕт пахалăхĕ çине ытларах тимлĕх уйăрма тытăннине çирĕплетет. Ильич яч. хис. хуçалăхра чикĕ леш енче туса кăларнă сĕт пăрăхне тата сĕт сумалли çĕнĕ оборудовакине хута янă. Суворов яч. хис. хуçалăхра выльăх апачĕ хатĕрлемелли оборудовани комплектне туянă. «Ударник», «Восток», Ильич яч. хис., «Оринино», Суворов яч. хис., «Волга», «Рассвет» хуçалăхсенче выльăхсенчен ытларах аш-пăш туса илес тĕллевпе «Провими» фирмăн белоклă, витаминсемлĕ тата минераллă хушма препарачĕсемпе усă кураççĕ.

Çав вăхăтрах «Передовик», «Сеятель», «Чемеево», К. Иванов яч. хис., Чапаев яч. хис., Ленин яч. хис., Е. Андреев яч. хис. хуçалăхсенче выльăх-чĕрлĕх отраслне аталантарассипе çине тăрса ĕçлени курăнмасть. Çапла вара вĕсем ял хуçалăх производствине ӳстермелли, пĕтĕмĕшле хăйсен çыннисен пурнăç шайне лайăхлатмалли майсемпе усă курмаççĕ.

Патшалăх ял хуçалăх продукцийĕ туса илекенсене пулăшу памасть мар. Иртнĕ çул ку тĕллевпе район валли тĕрлĕ шайри бюджетсенчен 8527 пин тенкĕ, вăл шутран пысăк продукцивлă ĕнесен йышне сыхласа хăварма 1505 пин тенкĕ, ăратлă выльăхсем туянма 1544 пин тенкĕ, элита вăрлăхĕ туянма 842 пин тенкĕ, ӳсен-тăрансене хӳтĕлемелли препаратсем туянма 842 пин тенкĕ, дизель топливи туянма 1974 пин тенкĕ, ама выльăхсем тытса усрама 1820 пин тенкĕ уйăрса панă.

УЙРĂМ ÇЫНСЕМПЕ ХРЕСЧЕН (ФЕРМĔР) ХУÇАЛĂХĔСЕНЕ АТАЛАНТАРАССИ

– Хальхи вăхăтра ял хуçалăх предприятийĕсемпе пĕрлех хресчен (фермер) хуçалăхĕсенче туса илекен продукци калăпăшĕ те пĕчĕк мар. Вĕсене аталантарса пырассипе районта ĕçсем еплерех?

– Хальхи вăхăтра сахал мар ял хуçалăх продукцине хушма хуçалăхра туса илеççĕ. Муркаш районĕпе пĕтĕмĕшле туса илекен çĕр улмин 65 проценчĕ, пахча çимĕçĕн 95 проценчĕ, аш-пăшăн 53 проценчĕ, сĕтĕн 74 проценчĕ уйрăм хуçалăхсем çине тивет. Анчах та хăш чухне продукцие вырнаçтарасси ыйтусем кăларса тăратать. Çав тĕллевпе Чăваш Республикин Президенчĕ кашни ял тăрăхĕнчех потребительсен 1 кооперативĕнчен кая мар йĕркелеме сĕнӳ панăччĕ. Ялсенчи потребительсен кооперативĕсене аталантарни ял çыннисене ĕçпе тивĕçтерес, хушма хуçалăхсенче туса илекен продукцие вырнаçтарас тĕлĕшпе те пысăк пĕлтерĕшлĕ. 2007 çулхи сентябрĕн 1-мĕшĕ тĕлне районта ял хуçалăх потребительсен кооперативĕсене 17 йĕркеленĕ. Оринин, Турай, Чуманкасси, Йӳçкасси, Ярапайкасси ял тăрăхĕсенче вара ку ĕç тивĕçлĕ шайра мар-ха.

– Вĕсен курăмлă ĕçĕ пирки калама пулать-и?

– Кооперативсен ĕçĕ-хĕлĕ пирки пысăк пĕтĕмлетӳсем тума иртерех пулин те, çавă паллă: усси çук мар. Пурлăх бази пĕчĕкки, финанс ресурсĕсем çитсе пыманни, квалификациллĕ кадрсем пулманни те ура хураççĕ. Апла пулин те хушма хуçалăхсене аталантарма майсем туса парассипе япăх мар ĕçлетпĕр тенĕ пулăттăм.

Наци проектне пурнăçа кĕртсе пынă май Муркаш районĕнче 833 хуçалăх 122,5 миллион тенкĕ кредит илнĕ. 2007 çулта çак вăхăта 671 хуçалăх 104 миллион тенкĕ кредит илнĕ. 11 уйрăм хуçалăх çăмăллатнă кредитсемпе усă курнă. Патшалăх туса панă майсемпе усă курни ял çыннисен ĕçне механизацилеме, пурлăхпа техника базине пуянлатма, çынсен пурнăç шайне ӳстерме май панă.

Хальхи вăхăтра заемщиксен хисепне ӳстерес, вĕсен шутне пĕтĕм хуçалăхсен 20 процентне çитерес задача тăрать. Пысăк пĕлтерĕшлĕ наци проектне пурнăçа кĕртессипе çак задачăсене татса парас пулать:

– майракаллă шултра выльăхсен, вăл шутра ĕнесен йышĕ чакса пырассине чармалла, ăратлăх ĕçне лайăхлатмалла;

– ăратлă выльăхсем сутăн илессине ӳстермелле, вĕсенчен ытларах продукци илес тĕллевпе выльăхсене пăхса усрама кирлĕ условисем туса памалла;

– производствăн эффективлă технологийĕсене ĕçе кĕртмелле, оборудованисене çĕнетсе пымалла, выльăх-чĕрлĕх витисене реконструкцилемелле тата çĕнетмелле;

– обществăлла выльăх-чĕрлĕх валли условлăй пĕр выльăх пуçне 35-40 центнер апат единици хатĕрлемелле;

– федераллă бюджетран уйăрса паракан укçа-тенкĕпе туллин усă курас тĕллевпе çурт-йĕрсĕр çамрăк çемьесемпе çамрăк специалистсене учета илессине йĕркелемелле, вĕсене хваттерсемпе тивĕçтерме майсем туса памалла;

– ял тăрăхĕсен пуçлăхĕсен, ял хуçалăх организацийĕсен ертӳçисен тимлĕхне наци проектне пурнăçласси çине уйăрмалла.